

УДК 339.92:061.1

НОВІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СПІВРОБІТНИЦТВА В АТЕС

Феофанова І.В., к.е.н.

Запорізька державна інженерна академія

У роботі досліджується підвищення рівня інституціоналізації співробітництва в рамках АТЕС. Розглянуті структура організації, органи, що управляють, їх взаємодія, механізм прийняття рішень, формування «порядку денного». За результатами зустрічі лідерів економік учасниць АТЕС у Владивостоці у вересні 2012 р. охарактеризовані нові напрямки співробітництва.

Ключові слова: форум АТЕС, інтеграція, структура, зона вільної торгівлі, інноваційне зростання.

In the article, we investigate an institutionalization level increase of the cooperation within APEC. The organization structure, governing bodies, their interaction, the decision-making mechanism, and an «agenda» formation are considered. We also describe new cooperation directions according to the outcomes of APEC Economic Leaders' Meeting in Vladivostok in September 2012.

Key words: APEC forum, integration, structure, zone of free trade, innovative growth.

Актуальність проблеми. Наприкінці ХХ ст. світовий центр економічної активності зрушився у бік басейну Тихого океану. На тлі обтяжуючої кон'юнктури в Європі й Північній Америці більшість країн АТР демонструють стійке економічне зростання. Соціально-економічному розвитку країн сприяють інтеграційні процеси, які в останні роки набирають силу в АТР. Найбільш широким інтеграційним угрупованням регіону є Форум Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС) – це міжурядова організація, що поєднує 21 державу регіону, на які доводиться 40% населення миру й 54% його ВВП (у той час як на ЄС, наприклад, відповідно 7,3 і 20% ВВП). На АТЕС доводиться також 45% обсягу світового імпорту, 44% світового експорту [1].

Однак паралельно з економічною міццю АТР зростає і його конфліктний потенціал, що загрожує перспективам розвитку економічної інтеграції в АТЕС. Нові ініціативи, спрямовані на посилення взаємодії між країнами, були висунуті на щорічній зустрічі лідерів країн АТЕС,

що відбулася в вересні 2012 р. у Владивостоці. Вивчення цих ініціатив дає змогу обрати шляхи укріплення співпраці з країнами регіону.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблеми економічної інтеграції як однієї з основних тенденцій розвитку світової економіки є предметом багатьох досліджень. При розгляді регіональних інтеграційних процесів у першу чергу аналізують їх вплив на показники економічного розвитку учасників інтеграційних об'єднань, форми співробітництва, його ефективність, перспективи розвитку. До авторів, праці яких присвячені саме проблемам інтеграції в АТЕС, належать В. Іноземцев, С. Севастьянов, І. Кабулаєв, Д. Суслов, М. Киричук, М. Кляйн, Ш. Майстер та інші. С. Севастьянов [2] аналізує перспективи нових інтеграційних проектів в АТР із урахуванням політичних інтересів основних учасників. У роботі [4] досліджується економічне співробітництво в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні в рамках різного роду регіональних інститутів, основою якого є торгівля та співробітництво у фінансовій сфері. Співробітництву в АТЕС присвячений спеціальний номер журналу «Міжнародне життя». У статтях розглядаються перспективи участі Росії в нових проектах, спрямованих на розширення співробітництва в регіоні. Однак зміни економічної та політичної ситуації у світі вимагають подальших досліджень. Перетинання інтересів провідних держав, з одного боку, і усвідомлення ними відповідальності за благополуччя світової економіки, з іншої, робить особливо важливим пошук компромісів, формування механізмів прийняття рішень, що задовольняють усі сторони договірного процесу, визначення нових напрямів співробітництва в умовах економічної кризи.

Метою роботи є розгляд інституціалізації багатосторонніх інтеграційних процесів та розширення напрямів розвитку співробітництва в межах АТЕС в сучасних умовах економічної кризи.

Викладення основного матеріалу дослідження. АТЕС була створена в 1989 р. за пропозицією Австралії з метою розвитку економічного співробітництва в басейні Тихого океану. За період 1993–2012 рр. торгівля у середині АТЕС зросла у 4 рази, а прямі іноземні інвестиції зростали щорічно на 20% [5].

Враховуючи тенденції світового розвитку, можна стверджувати що лібералізація торгівлі й інвестицій в АТЕС (а саме це мають за мету

країни-учасниці) повинна привести до зростання реальних доходів членів організації. Однак скористатися активною участю в інтеграційних процесах регіону рівною мірою зможуть не всі учасники, вигоди одержать, насамперед, найбільш конкурентоспроможні країни. Вже на першій зустрічі лідерів країн АТЕС, що відбулася в 1993 р. (Сіетл, США), виявилися серйозні розбіжності із приводу нерівномірності розподілу благ від інтеграційних процесів, що розгортаються в регіоні.

Необхідними передумовами для створення ефективних інтеграційних об'єднань є наступні: по-перше, однаковість або подібність рівнів економічного розвитку країн, що інтегруються, близькість структури ВВП і споживання, по-друге, їх територіальна близькість. Склад АТЕС характеризується неоднорідністю, до організації входять як розвинуті країни, так і країни, що розвиваються. Спочатку в неї входили 12 країн: Австралія, Бруней, Канада, Індонезія, Японія, Малайзія, Нова Зеландія, Філіппіни, Сінгапур, Південна Корея, Таїланд і США. У наступні роки до них приєдналися Китай, Гонконг, Тайвань, Мексика, Чилі, Папуа-Нова Гвінея, а в 1998 р. – В'єтнам, Перу й Росія. Між цими групами країн існують розбіжності відносно напрямів розвитку співпраці і визначення пріоритетів у сферах діяльності. Так розвинуті країни більшу увагу приділяють лібералізації торгівлі й інвестицій, в той час як країни, що розвиваються, зацікавлені, насамперед, в економічній і технічній співпраці

Унікальна роль АТЕС полягає в тому, що в ній поєднуються дві великі економічні держави ХХ в. – США і Японія, а також економічний гігант ХХІ в. – Китай. Що стосується Японії, то АТЕС була першою міжнародною структурою інтеграційного типу, куди вступила ця держава. Японія завжди претендувала на лідерство в інтеграційних процесах в АТР. США після обрання президентом Б. Обама також заявили о готовності бути лідером в азійсько-тихоокеанських інтеграційних структурах [2], до цього часу США за допомогою Японії обмежували вплив Китаю в регіоні, зменшували формування антиамериканських тенденцій. США перешкоджали також створенню чисто азійських інтеграційних структур. США і Японія стурбовані геополітичним і економічним посиленням Китаю та намагаються знайти противаги, щоб забезпечити баланс сил у регіоні.

Таким чином, важливим фактором впливу на економічну співпрацю в АТР є політичні мотиви. Наприклад, в АТЕС входять КНР і Тайвань, непрості відносини між якими вимагають сприятливих зовнішніх умов. Розбіжності між Китаєм і його провінціями (Тайвань, Гонконг) обумовили використання для позначення суб'єктів-учасників інтеграційного угруповання терміну економіка (тобто територія), але не держава. Існують територіальні претензії між Китаєм та Японією, Японією та Росією, Росією та США та ін. [6].

Також необхідно звернути увагу на той факт, що країни, які входять до АТЕС мають різні культуру, релігію, історію. Тому ці фактори не можуть бути використані для реалізації інтеграційних угод. Таким чином, існують багато факторів, які ускладнюють інтеграційні процеси в рамках АТЕС и вимагають поміркованих кроків.

АТЕС об'єднує також інші субрегіональні інтеграційні угруповання: НАФТА, АСЕАН+3 (АПТ), СЕР, Саміт Східної Азії. Найбільш успішне угруповання в регіоні – Асоціація країн Південно-Східної Азії (АСЕАН), у яку входить 10 країн: Сінгапур, Малайзія, Індонезія, Таїланд, Бруней, Філіппіни, Лаос, Камбоджа, В'єтнам, М'янма. Успіх взаємного співробітництва в рамках цього угруповання тісно пов'язаний з бурхливим економічним зростанням більшості із країн – учасниць АСЕАН, порівнянністю рівнів їхнього розвитку, добре налагодженими торговельними зв'язками, що мають давні історичні традиції, а також відрегульованою формою співробітництва.

Важко знайти такі інститути, що поєднували б вже діючі організації та забезпечили їх ефективну взаємодію. АТЕС формально має консультативний статус, однак у рамках його робочих органів визначаються регіональні правила ведення торгівлі, інвестиційної й фінансової діяльності, проводяться зустрічі галузевих міністрів і експертів з питань співробітництва в тих або інших галузях.

Керування економічним співробітництвом здійснюється на двох рівнях – політичному й робочому. Політичний рівень АТЕС включає проведення самітів лідерів економік і нарад на рівні міністрів. Засідання лідерів економік АТЕС проводиться раз на рік у країні, що приймає Форум АТЕС цього року. Декларації, прийняті на саміті, визначають політику та план дій на наступний рік. На зустрічах на рівні міністрів

закордонних справ та економіки (торгівлі), які проводяться безпосередньо перед засіданням лідерів економік-учасниць АТЕС, затверджуються робочі програми для комітетів, підкомітетів, робочих груп і інших форумів АТЕС. Рекомендації, які розробляються на цих зустрічах, є базою для лідерів країн-учасниць АТЕС при розробці Декларації, що приймається на Форумі [7].

Профільні засідання міністрів являють собою засідання міністрів в галузях освіти, енергетики, охороні навколишнього середовища та сталого розвитку, фінансів, нарощування людського потенціалу, дрібного та середнього підприємництва, регіональної та науково-технічної співпраці, телекомунікацій і інформаційної індустрії, туризму, торгівлі, транспорту та гендерним проблемам.

Робочими органами АТЕС є Ділова консультативна рада (ДКР), 4 комітети експертів (комітет з торгівлі й інвестиціям, з економічно-технічної співпраці, економічний комітет, адміністративно-бюджетний комітет), підкомітети, робочі групи по різних галузях економіки, цільові групи. Робочий рівень АТЕС передбачає наради старших посадових осіб, які обираються від кожної країни, вони працюють під керівництвом міністрів, підзвітні їм, та контролюють дії комітетів і робочих груп. Адміністративно-технічні функції виконує створений в 1993 р. Секретаріат зі штаб-квартирою в Сінгапурі, що є основним робочим органом АТЕС. Керівництво Секретаріатом здійснює виконавчий директор у строгій відповідності із пріоритетними напрямками діяльності, установленими на нараді старших посадових осіб (діючих від імені міністрів).

Особливістю АТЕС є тісний контакт з діловими колами економік членів АТЕС, який здійснюється через Ділову консультативну раду. ДКР – ключовий орган АТЕС, що за своїм статусом відповідає міністерському рівню. Члени ДКР призначаються безпосередньо главами держав і урядів із числа найбільш авторитетних і компетентних представників ділових кіл. Від кожної країни в раду входить до трьох осіб, доволі часто один із них є представником малого й середнього бізнесу. Члени ДКР зустрічаються три-чотири рази на рік і розробляють рекомендації з питань поліпшення ділового й інвестиційного клімату в регіоні. Рекомендації представляються главам держав і урядів АТЕС на їхніх щорічних самітах у формі

доповіді, що містить узагальнені рекомендації приватного сектору по реалізації програмних документів АТЕС, пов'язаних з лібералізацією торговельного й інвестиційного режимів у країнах-учасниках АТЕС, розвитком економічного та технічного співробітництва, а також визначенням позиції АТЕС із проблем підприємницької діяльності. Схвалені главами держав і урядів рекомендації ДКР стають надалі «керівництвом до дії» для АТЕС у цілому.

У своїй діяльності АТЕС спирається на принцип «відкритого регіоналізму». Сутність принципу полягає в тому, що розвиток економічної співпраці та лібералізація руху товарів, грошей і людських потоків в межах АТЕС відбувається згідно з принципами СОТ, та має непреперенціальний характер, тобто скористатися зменшенням торговельних бар'єрів можуть країни, які не є членами АТЕС. Важливими є також такі принципи діяльності АТЕС: консенсус при прийнятті рішень, взаємна повага та рівність, приватнопідприємницька діяльність та «мереживне» співробітництво.

В 1994 р. на саміті в Богорі (Індонезія) була прийнята декларація, яка зафіксувала стратегію поглиблення економічної інтеграції в регіоні на 25 років. Основним стратегічним завданням було заявлене створення зони вільної торгівлі й інвестицій. До 2010 р. відкрити свої ринки для експорту з інших країн-учасниць АТЕС повинні були розвинені країни, а в 2020 р. – країни, що розвиваються. Програма дій з реалізації Богорських цілей включає три напрями: лібералізація торгівлі й інвестицій, спрощення умов ведення бізнесу, економічне та технічне співробітництво (ЕКОТЕК).

Основним інструментом реалізації Програми стали індивідуальні плани дій. Щорічно кожна економіка складає індивідуальний план дій, що містить заходи, які прийняті нею для досягнення заявлених цілей, переважно це міри з лібералізації торгівлі та інвестицій у 15 галузях. АТЕС не має важелів тиску на економіки-учасниці (на відмінність від СОТ), тому плани складаються на необов'язкової основі, всі дії, які здійснюються країнами є добровільними. Такі підходи до реалізації головної мети АТЕС приводять до дуже повільних темпів інтеграційних процесів.

Помітний вплив на реалізацію намічених цілей виявили економічні кризи 1998 р., 2008–2009 рр., повного відкриття ринків розвинених країн в 2010 р. так і не відбулося. Криза 1998 р. виявила відсутність у АТЕС

механізмів захисту економік, які постраждали від кризи найбільше, що викликало песимізм щодо перспектив створення зони вільної торгівлі на базі даної міжурядової організації і привело к виникненню двох окремих напрямів регіональної інтеграції: східно-азійського та тихоокеанського [1].

Посилення східно-азійського регіоналізму відобразилось в створенні нових інтеграційних проектів: АПТ, Східне-азійське угруповання, саміт Східної Азії, були укладені десятки преференціальних торговельних угод [1; 2; 3]. В результаті інтеграційних процесів в тихоокеанському регіоні в 2009 р. була створена організація Транс-Тихоокеанського партнерства (ТТП). ТТП як АТЕС має за мету повну лібералізацію торгівлі в регіоні, однак йде до неї іншим шляхом, вступити до організації можуть країни, що вже виконали вимоги угоди о зоні вільної торгівлі.

Уповільнення внаслідок фінансових криз просування до створення зони вільної торгівлі привело також до зміни напрямів співпраці. АТЕС розширює свою програму, акцент зміщується на спрощення ведення бізнесу в регіоні, в цієї галузі організація довела свою ефективність. Увага спрямована на розвиток цифрової економіки й електронної торгівлі, забезпечення зв'язності ланцюжків поставки, спрощенню митних процедур, відповідності стандартів, безвізового переміщення бізнесменів усередині регіону, проведення структурних реформ. Важливим є пошук адекватної відповіді на нові глобальні та регіональні загрози: зміни клімату, стихійні лиха, а також забезпечення «зеленого зростання», зниження споживання енергії, продовольчій безпеки. Були прийняті кроки по інституціональному зміцненню, був створений стратегічний відділ АТЕС. У 2009 р. в Сінгапурі була прийнята Нова Стратегія АТЕС для збалансованого, всеосяжного, сталого, інноваційного та безпечного зростання.

Остання (20-я ювілейна) зустріч лідерів економік-учасниць АТЕС відбулася у вересні 2012 р. у Владивостоці. На форумі були сформульовані такі пріоритетні завдання: лібералізація торгівлі й інвестицій, регіональна економічна інтеграція; зміцнення продовольчої безпеки; формування надійних транспортно-логістичних ланцюжків; інтенсифікація взаємодії для забезпечення інноваційного росту. Якщо на саміті в Гонолулу (2011 р.) мова йшла головним чином про поточні

питання лібералізації торгівлі, то у Владивостоці зосередилися на довгострокових перспективах інтеграції економік АТЕС, на питаннях запобігання фінансово-економічних криз у регіоні й світі.

За підсумками зустрічі прийнята декларація «Інтегруватися для зростання, впроваджувати інновації для процвітання» [5], яка намітила шляхи по зміцненню добробуту Азіатсько-Тихоокеанського регіону й посиленню його лідерства у світовій економіці. Країни прийняли курс на інноваційне зростання, зміцнення енергетичної безпеки регіону, сприяння зеленому росту, розвиток взаємодії в транскордонній освіті, боротьбу з корупцією й забезпечення транспарентності.

За прогнозом МВФ в 2012–2013 рр. темпи росту світовій економіці знизяться, що спричинить збільшення протекціоністських заходів для усього світу. Таким чином, актуальність заходів, спрямованих на зниження бар'єрів на шляху руху товарів, послуг і інвестицій значно зростає. На саміті у Владивостоці було проголошено, що прихильність Богорським цілям залишається в чинності. Країни взяли на себе зобов'язання втриматися від використання нових бар'єрів до 2015 р., скоротити до кінця 2015 р. до 5% і нижче тарифні ставки на товари, включені в перелік екологічних товарів (54 позиції), без шкоди для позицій економік-учасниць у СОТ. Скоротити сукупну енергоємність економік-учасниць АТЕС на 45% до 2035 р. [5].

Іншим пріоритетом 2012 р. стало зміцнення продовольчої безпеки. Ця проблема стає однією із центральних для світової політики ХХІ століття. Тим часом у цій сфері багатобічне співробітництво країн регіону робить лише перші кроки, відсутній погоджений регіональний підхід до керування ризиками продовольчої безпеки. Експерти відзначають, що «назріла потреба зайнятися такими питаннями, як скорочення волатильності цін на продовольство, зниження втрат при транспортуванні сільськогосподарської продукції усередині регіону, координація національних зусиль по підвищенню врожайності базових сільськогосподарських культур». [4, с.26].

Господарка саміту – Росія включила до порядку денного важливі для неї питання розвитку транспортного й логістичного потенціалу регіону. Скорочення витрат і часу при перетинанні границі, реалізація великих інфраструктурних проектів (наприклад, модернізація портів і аеропортів,

транспортних коридорів) у форматі приватно-державних партнерств – усе це буде сприяти розширенню областей зіткнення між Росією і її азіатським оточенням [4].

Важливим для забезпечення інноваційного зростання, створення нових якісних робочих місць, підвищення добробуту населення є розвиток освіти. На цю галузь в країнах АТЕС припадає близько 7% ВВП [8]. На саміті у Владивостоці значну увагу було приділено формуванню відкритої і ефективної системи освіти в межах АТЕС, були визначені такі пріоритетні напрями майбутньої співпраці: підвищення географічної мобільності працівників наукової, освітньої, інноваційної сфер; посилення взаємодії між вищими навчальними закладами; покращення збору даних о торгівлі освітніми послугами.

Висновки. Високі темпи економічного розвитку, регіональні потоки товарів, послуг, капіталів, що наростають усередині регіону, дають підставу на користь висновку, що в ХХІ в. АТЕС стане стрижнем економічного зростання світу. У цілому ступінь зрілості інтеграційних відносин у межах АТЕС поки невисока, створенню зони вільної торгівлі заважають політичні і економічні суперечності між країнами організації. Однак учасники угруповання, враховуючи реалії світової економіки, знаходять нові напрями та форми поглиблення економічної інтеграції. Поряд з лібералізацією торгівлі й інвестицій до пріоритетів включено: зміцнення продовольчої безпеки; формування надійних транспортно-логістичних ланцюжків; інтенсифікація взаємодії для забезпечення інноваційного росту, зміцнення енергетичної безпеки регіону, сприяння зеленому росту, розвиток взаємодії в транскордонній освіті, в боротьбі з корупцією й забезпеченні транспарентності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лекция Роберта Сколлея «Форум АТЭС, его история, цели и задачи» [Электронный ресурс]: «сайт АТЭС. Российский центр исследования АТЭС» / Российская академия народного хозяйства и государственной службы при Президенте Российской Федерации. – Текст. и граф. данные – М.: Информационный отдел Российского центра исследований АТЭС, 09 марта 2012 – Режим доступа: <http://www.apesc-center.ru/publications/29/591/print/>
2. Севастьянов С. Новые проекты азиатско-тихоокеанской интеграции / С. Севастьянов // Мировая экономика и международные отношения. – 2011. – № 1. – С. 48–54.

3. Усольцев В. Тихоокеанская Азия: экономическая интеграция и перспективы России / В. Усольцев // Мировая экономика и международные отношения. – 2011. – № 8. – С. 67–75.
4. Иванов И. Председательство России в АТЭС: приоритеты и перспективы / И. Иванов // Международная жизнь. – 2012. – Специальный выпуск. – С. 23–28.
5. 2012 Leaders Declaration [Электронный ресурс] : сайт АПЕС – Текст – Vladivostok, Russia: АПЕС Secretariat, 8–9 Sep 2012 – Режим доступа: http://www.apec.org/Meeting-Papers/Leaders-eclarations/2012/2012_aelm.aspx
6. Территориальные споры в АТР. Интервью с Алексеем Фененко. [Электронный ресурс]: «сайт: Российский совет по международным делам»/ АТР// Аналитика – Текст – М.: РСМД, 01 октября 2012 – Режим доступа: http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=874
7. Asia-Pacific economic cooperation [Электронный ресурс]: сайт АПЕС – Граф. дані – September 2012 – Режим доступа: http://www.apec.org/About-Us/How-APEC-Operates/~/_media/Files/AboutUs/Structure/APEC%20Structure_Sep2012.ashx
8. Annex D – Outcomes of the APEC International Education Conference «Shaping Education within APEC» [Электронный ресурс]: сайт АПЕС/ Meeting Papers/ Ministerial Statements. – Текст – Vladivostok, Russia: АПЕС Secretariat, 5–6 Sep 2012 – Режим доступа: http://apec.org/Press/News-Releases/2012/~/_link.aspx?_id=4E50F59232F64759981D347D0624753F&_z=z